

Bilgi Teknolojileri Destekli Denetim Uygulamaları Kapsamında Zimmet Hilelerinin Ortaya Çıkarılması; Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama

Detecting Embezzlement in the Context of Auditing Applications Supported by Information Technology; An Application in the Banking Sector

İsmail KABAN¹, Mihriban COŞKUN ARSLAN²

ÖZET

Bankacılık sektöründe mevduat toplama fonksiyonu açısından yoğun bir rekabet yaşanmaktadır. Bu rekabet ortamında, müşterilerin bankaları tercih etme sebebi yalnızca daha fazla getiri sağlamak değil, aynı zamanda mevduatların saklanması bankalarca yüksek bir güvencenin temin edilmesidir. Bilgi işlem teknolojilerinde yaşanan gelişmeler bankacılık hizmet süreçlerinin niteliğini artırmakla birlikte, daha önce söz konusu olmayan bazı hile yöntemlerinin de ortaya çıkmasına yol açmıştır. Dolayısıyla günümüzde bankaların bilgi işlem teknolojilerini kullanarak müşterilerin mevduatlarını daha etkin yöntemlerle korumaları kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu çalışmada bankalarca, gelişmiş bir denetim yazılımı olan ACL (Audit Command Language) kullanılarak muhasebe hareketleri üzerinden olası bir zimmet eyleminin nasıl açığa çıkarılabileceğinin anlatılması amaçlanmıştır. Konu teorik olarak incelendikten sonra olası bir zimmet vakasının ACL programı yardımıyla nasıl tespit edilebileceği senaryo analizi yöntemi ile ortaya konulmuştur. Akabinde söz konusu hilenin denetimine ilişkin yapılması gereken incelemeler izah edilmiştir. Günümüz bankacılık sektöründe hile denetimleri çok büyük oranda bilgisayar destekli bir yapı arz etmeye başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Teknolojileri Denetimi, Merkezden Denetim, Zimmet, Hile

ABSTRACT

Collection of deposits causes a very intense competition in the banking sector. In this competitive environment, banks are trying to stand out by offering higher rates to customers. However, the high rates offered by banks are not enough alone to choose a bank. Customers want to know that the money they invested in the bank at a high assurance with high return. Developments in information technology have increased the quality of banking services. This situation has led to the emergence some fraud methods not mentioned previously. Hence, banks have become inevitable to protect customers' deposits with the more efficient methods by use of computing technology. This study explains how a possible embezzlement action can be brought to light through accounting transactions by using sophisticated control software ACL (Audit Command Language). First subject has been investigated theoretically. Then it was analyzed by the scenario analysis method how to determine a embezzlement cases. Investigation needs to be done for embezzlement has been explained subsequently. The majority of fraud controls in the banking sector has begun to supply a computer-assisted structure at the present time.

Keywords: Information Technologies Auditing, Centralized Auditing, Embezzlement, Fraud

1. GİRİŞ

Bankacılık sektörü günümüzde yoğun işlem hacmi barındıran bir nitelik taşımaktadır. Bu sebeple müşterilerin güveninin ve güvenliğinin sağlanması amacıyla klasik denetim anlayışının ötesinde uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu uygulamalar arasında "Bilgi Teknolojileri Destekli Denetim" ön plana çıkmaktadır. "Bilgi Teknolojileri Destekli Denetim"

sayesinde, belirli programlar kullanılarak (ACL, IDEA vb.) farklı hile senaryoları geliştirilebilmekte ve söz konusu senaryo banka veri havuzu üzerinde tatbik edilebilmektedir. Böylece risk odaklı denetim anlayışı çerçevesinde, yığın işlem arasından risk arz eden kayıtların tespit edilmesi mümkün olmaktadır. Bu itibarla müşterilerin yaşayabileceği mağduriyetler önlenilmekte ve bankaların maruz kalabileceği olası zararların da önüne geçilmektedir.

¹Serbest Muhasebeci Mali Müşavir, Öğretim Görevlisi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, ismail.kaban@gop.edu.tr

²Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, mihriban.arslan@gop.edu.tr

Bankacılık sektöründe zimmet, müşteri tarafından emanet olarak verilen paranın banka personelince mal edinilmesidir. Zimmet eylemi hileli işlemler arasında önemli bir niteliğe sahiptir. Bankalar müşteri hesapları üzerinde gerçekleştirilecek olası zimmet fiillerini önlemek amacıyla gerekli sistemleri kurmak zorundadır. Müşterilerine mevduatların muhafaza edilmesi konusunda yeterli güvence sağlayamayan bankaların mevduat toplama işlemlerinde rekabet güçleri azalacaktır. Bu durum aynı zamanda bankaların müşteriler karşısında itibar kaybına uğramalarına da sebep olacaktır. Bankacılık sektöründe olumsuz bir söylenti dahi bankaların önlerinde metrelerce müşteri kuyrukları oluşmasına yol açabilmekte ve bankaların operasyonlarına ara vermesine sebep olabilmektedir. Bu itibarla bankaların müşterilerin gözündeki saygınlıklarını muhafaza edecek önlemleri almaları, faaliyetleri açısından yaşamsal bir nitelik taşımaktadır. Günümüzde bu önlemler, usulsüzlüklerin önüne geçilmesi amacıyla yapılan bilgi işlem teknolojileri yatırımları şeklinde hayat bulmaktadır.

2. BİLGİ TEKNOLOJİLERİ DESTEKLİ DENETİM

İşletmeler, son çeyrek yüzyılda faaliyette buldukları çevre itibarıyla dikkate değer ve hızlı bir değişim sürecinin içine girmişlerdir. Bu değişimin ana unsurları, mal ve hizmet ticaretinde globalleşme, teknolojilerde yaşanan radikal değişiklikler, talepteki şiddetli değişim ve ürün ömrünün kısalması, otomasyon ve bilgi teknolojilerinin yaygınlaşması olarak sayılabilir (Uzun, 1999: 1). İşletme dünyasında yaşanan bu gelişme, denetim sahasına da yansımış olup hızla gelişen bilgi teknolojilerinin denetimde kullanılması sonucunda, zaman tasarrufu, etkinlik, verimlilik, denetim organizasyonunda tutarlılık ve rekabet avantajı gibi birçok fayda sağlanmaktadır (Ertaş ve Güven, 2008: 51). Aslında klasik denetimdeki gelen-giden evrak kontrolünün miadını doldurması ve denetim kapsamının e-posta denetimlerine kadar genişlemesi, bilgi teknolojilerinin denetim açısından ne kadar gerekli olduğunu açık olarak göstermektedir (Uzun, 2002: 37). Bilgi teknolojileri, bilginin toplanmasını, işlenmesini ve saklanmasını, herhangi bir yere iletilmesini, herhangi bir yerden bu bilgiye erişilmesini, elektronik vb. yollarla sağlayan teknolojiler bütünüdür (www.tdk.gov.tr). Denetimin bugün geldiği noktada, elektronik yazışmalarda kullanılan içerikler dahi iç denetim açısından bir ikaz olabilmektedir (Mercan vd., 2012: 175). Denetim müşterileri, artan bir şekilde iş süreçlerinde evrak

kullanımından vazgeçtikleri için yakın gelecekte kağıt üzerinden yapılmayan denetimler oldukça yaygınlaşacak ve geliştirilen denetim yazılımları, denetçilere çoğu metodu on-line olarak uygulama imkanı verecektir (Bierstaker vd., 2001: 159). Günümüzde kurumsallaşmış şirketlerde bu tür denetim yaklaşımlarına rastlanmaktadır (Kaban, 2014: 79).

Sürekli denetim, fiziki belge olmaksızın gerçek zamanlı muhasebe bilgi sisteminde üretilmiş olan finansal tablolarda yer alan finansal karakterli bilgilerin doğruluğuna ve güvenilirliğine ilişkin bir görüş oluşturmak amacıyla bilgisayar destekli denetim tekniklerini ve analitik prosedürleri kullanarak elektronik denetim kanıtlarını elde etmeye ve toplanan kanıtlar sonucunda ulaşılan görüşü bir denetim raporu ile bilgi kullanıcılarına sunmaya yönelik sistematik bir süreçtir (Rezaee vd., 2002: 150). Tanımdan da anlaşılacağı üzere sürekli denetim uygulamalarında teknolojiye anahtar bir rol biçilmekte olup (Coderre, 2008: 70), söz konusu faaliyetler teknolojik imkânlardan faydalanılarak çok kısa bir sürede kullanıcılara sunulan bilgilere güvence verilmesi esasına dayanmaktadır (Memiş ve Tüm, 2011: 149).

Sürekli denetim uygulamaları bankacılık sektöründe merkezden denetim veya uzaktan denetim adı verilen bir denetim yaklaşımı ile yürütülmektedir (Çatıkkaş ve Yurtsever, 2009: 16). Yürütülen çalışmalar çerçevesinde, belli senaryo analizleri geliştirilmektedir. Senaryo analizi geliştirme süreçleri beyin fırtınasına dayanmaktadır. Bu çalışmalardan elde edilen senaryolar, bir yazılım kullanılarak (ACL, IDEA vb.) formüle edilmekte ve söz konusu formüller denetimi yapılacak birimlerden temin edilen veriler üzerine tatbik edilmektedir. Böylece herhangi bir birimde fiili olarak bulunma ihtiyacı olmadan eş zamanlı denetimler gerçekleştirilebilmektedir. Örneğin, bir şubede borçluluk durumu yüksek olan bir personelin yaptığı mevduat ve kredi işlemleri bu sayede sürekli olarak izlenebilmektedir (Kaban, 2014: 80).

3. BANKACILIKTA ZİMMET KAVRAMI

Zimmet, köken olarak Arapça bir kelime olup, "üstünde olan şey, kurum ve kuruluşlarda çalışanlara veya para işleri ile uğraşan görevliye imza karşılığı teslim edilen para veya eşya, bir kimsenin yasal olmayan yollardan üzerine geçirip ödemeye zorunlu olduğu para ve bir ticaret kuruluşunun

borçlarının tümü" (www.tdk.gov.tr) şeklinde anlamlar taşımaktadır. İnceleme konumuz olan Bankacılık Kanunu'nun 160. maddesinde zimmet kavramına yönelik herhangi bir tanım verilmemiştir. Söz konusu madde "zimmet" başlığını taşımakta ve eylem olarak "zimmete geçirme"yi suç saymaktadır. Zimmet, bir mal varlığı üzerinde fiilen tasarrufta bulunabilme yeteneğini ifade etmektedir (Gürses, 2009:10-11). Emanet edilmiş para veya eşyayı kendine mal etmek (www.tdk.gov.tr) anlamına gelen "zimmete geçirme", öğretilmiş mal edinme olarak kabul edilmektedir (Gürses, 2009:11).

Zimmet; genellikle kamusal alanda rastlanan bir suiistimal türü olmakla birlikte günümüzde özel sektörde de sıkça karşılaşılan ve şirketler için önemli ölçülerde maddi kayıplara sebep olabilen bir risk unsuru olarak ön plana çıkmaktadır (PWC, 2012:1). Zimmet suçu özgü bir suçtur; sadece zimmet suçundan sorumlu olacağı belirtilenler tarafından işlenebilir (Ergün, 2007:202).

Öncelikli olarak Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen zimmet suçu, takip eden tarihsel süreç içerisinde gerek 4389 sayılı mülga Bankalar Kanununda gerekse de 5411 sayılı Bankacılık Kanununda özel bir düzenleme olarak yer almıştır. Zimmet suçunun bankacılık hukukunda özel olarak tanımlanmasının ana sebebi, bankaların bir güven müessesesi olmasından hareketle, müşterilerin bankalara duydukları güvenin korunmak istenmesidir (Gülşen, 2011:109). Bugün gelinen noktada, 5237 sayılı TCK'nin "*Kamu İdaresinin Güvenilirliğine ve İşleyişine Karşı Suçlar*" başlıklı bölümünde tarif edilen zimmet suçu ancak kamu görevlileri tarafından işlenebilirken, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda düzenlenen zimmet suçunun muhatabı banka çalışanlarıdır (Güngör, 2009:23).

Zimmet suçu Bankalar Kanunu'nda ilk defa 23.06.1999 tarihinde yürürlüğe giren 4389 Sayılı Kanun'da yer almıştır. Bu Kanun'un yürürlüğe girmesinden önce yürürlükte bulunan 3182 Sayılı Bankalar Kanunu'nda ise konu hakkında özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla bankaya ait bir paranın ya da diğer varlıkların zimmete geçirilmesi eylemi söz konusu olduğunda, eylemi gerçekleştiren banka çalışanının 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 279.maddesi anlamında devlet memuru sayılıp sayılmamasına göre zimmet ya da hizmet sebebiyle emniyeti suiistimal suçu oluşmaktaydı. 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile banka çalışanlarının gerçekleştirdikleri zimmet eylemleri,

Türk Ceza Kanunu'ndaki zimmet ve güveni kötüye kullanma suçlarından ayrı olarak özgü bir suç tanımı mahiyetinde değerlendirilmiştir. 2005 yılında kabul edilen ve halen yürürlükte olan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda bu durum korunarak suçun cezası ağırlaştırılmıştır (Haznedar, 2007:1169-1170). Öyle ki, 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nda altı yıldan on iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılan (4389 sayılı Bankalar Kanunu, 1999:m. 22) banka personeli, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre hapis cezasının yanı sıra beşbin güne kadar adli para cezasına da çarptırılmaktadır (5411 sayılı Bankacılık Kanunu; 2005:m. 160).

Korunan hukuki değere göre; tasarruf sahiplerinden toplanan mevduatların kişisel menfaat temin etmek amacıyla kullanılması ya da kullanılması bankacılık sektörünün faaliyetlerinde en önemli dayanak noktasını teşkil eden güven müessesesi niteliğini zedeleyecektir (Erişen, 2011:112). Bankacılık Kanunu'nda zimmet suçunun düzenlenmesi ile sadece bankanın mali menfaatlerinin korunması amaçlanmamış, bunun ötesinde halkın bankalara karşı duyduğu güven duygusunun muhafaza edilmesi hedeflenmiştir (Haznedar, 2007:1171). Kuşkusuz, bankacılık düzenine duyulan güven ve istikrarın sarsılması sonucu, bundan ekonomik düzenin de etkileneceği ve nihayetinde ülke ekonomisinin isleyişinin ve bütünlüğünün de yara alabileceği yadsınamaz (İnceoğlu, 2006:394).

4. HİLE DENETİMİ

Hile, bir kişinin muhataplarını kandırmak veya yanıltıcı bilgi sunmak niyetiyle, yanlış olduğunu bilerek ve doğruluğuna inanmayarak bir takım işlemler ve gayri kanuni davranışlar gerçekleştirmesidir (Emir, 2008:112). Diğer bir ifade ile hile, bir çalışanın bağlı olduğu işletmenin kaynaklarını ve varlıklarını kasıtlı hareket etmek suretiyle uygunsuz bir biçimde kullanarak veya mülkiyetine geçirerek haksız kazanç sağlamasıdır (Bozkurt, 2011:60).

Hile eyleminin temelinde aldatma kastı bulunmaktadır. Esasen hileyi hatadan ayıran temel nokta da kasıt unsurunun varlığıdır. Bu nedenle *çalışanların kasıt olmaksızın gerçekleştirdikleri işlemler neticesinde oluşan durumlar hile değil hata olarak nitelendirilmektedir (Karamustafa, 2013:28). İşletme çalışanları gerçekleştirdikleri hileli işlemler nedeniyle idari, cezai ve mali yönden ayrı ayrı sorumlu tutulabilmektedir. Örneğin, zimmet eylemini doğuracak nitelikte bir işlem tesis eden banka çalışanı;*

- *İdari yönden*, banka disiplin yönetmeliğine göre bu eyleme karşılık gelen cezayla cezalandırılır,
- *Mali yönden*, banka iç mevzuatı ve yasal mevzuat gereğince zimmetine geçirdiği tutarı faizi ile birlikte geri ödemekle sorumlu olur,
- *Cezai yönden*, 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 160. maddesine göre altı yıldan on iki yıla kadar hapis ve adli para cezası ile cezalandırılır.

4.1. Hile Türleri

Hilelerin sınıflandırılmasında Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Birliği'nin (Association of Certified Fraud Examiners-ACFE) yaklaşımı dünyada genel kabul görmüş olup bağımsız denetim standartlarında da bu sınıflandırma kullanılmıştır.

Bir işletmede mesleki hileler ana olarak, görevi kötüye kullanma, varlık zimmeti ve finansal tablo hileleri olarak sınıflandırılmaktadır. Görevi kötüye kullanma, çıkar çatışması (satış ve satın alma usulsüzlükleri), rüşvet (fatura komisyonları ve ihaleye fesat karıştırma), yasal olmayan hediyeler ve haraca bağlama şeklinde olabilir. Varlık zimmeti, nakitler ile stoklar ve diğer tüm varlıklar üzerinde, kasadaki paranın çalınması, nakit makbuzlarının çalınması, sahte harcamalar ve stok veya varlık hırsızlığı şeklinde gerçekleştirilebilir. Son olarak finansal tablo hileleri, varlık veya gelirlerin şişirilmesi ya da varlık veya gelirlerin olduğundan az gösterilmesi şeklinde görülebilir (ACFE, 2014:11).

Diğer bir yaklaşımla hileler, işletmeye karşı yapılan hileler ve işletme adına yapılan hileler olarak da tasnif edilebilir. İşletmeye karşı yapılan hileler, görevi kötüye kullanma ve varlık zimmeti şeklindeki hileleri kapsarken işletme adına yapılan hileler ise finansal tablo hilelerinden kaynaklanmaktadır (Albrecht vd., 2012:9). *İşletmeye karşı yapılan hilelerde zarar gören işletme ve menfaat sağlayan çalışanlar olurken, işletme adına yapılan hilelerde ise genellikle yatırımcılar zarar görmekte ve işletme veya yöneticiler menfaat elde etmektedirler.*

2014 yılında görülen önemli *işletme hilelerinin* sayısal dağılımına bakıldığında, bunların % 85.4'ünün varlık zimmeti, % 36.8'inin görevi kötüye kullanma ve % 9'unun finansal tablo hilelerinden oluştuğu görülmektedir. En yaygın görülen hile türü olan varlık zimmetinde ortalama kayıp 130.000 \$, en seyrek görülen hile türü olan finansal tablo hilelerinde

ortalama kayıp 1.000.000 \$ ve görevi kötüye kullanmada ise ortalama kayıp 200.000 \$'dır (ACFE, 2014:12).

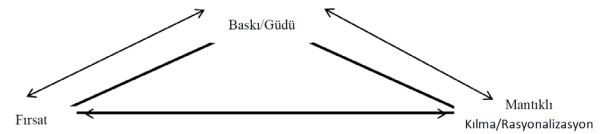
4.2. Hile Yapmaya İten Sebepler ve Hile Üçgeni

Hile açısından müsait bir ortam hazırlayan ve hileye sebep olan unsurları açıklamak için alışılmış faaliyetler teorisi, biyolojik teoriler, sosyal ve psikolojik teoriler gibi pek çok teori geliştirilmiştir. Bu teoriler arasında hilenin nedenlerini açıklamak açısından en çok kabul edilen teori ise Donald Cressey tarafından geliştirilmiş olan hile üçgeni olmuştur (Karausta, 2013:5).

Tanınan bir suçbilimci olan Cressey, kişileri hile yapmaya iten sebepleri ortaya çıkarmak için, ABD'de zimmet suçu nedeniyle hapiste olan mahkumlar üzerinde bir araştırma yapmıştır (O'Gara, 2004:155-156). Yaklaşık 200 mahkum üzerinde gerçekleştirilen araştırma (Wells, 2013:7) sonucunda hilenin işlendiği ortamlarda üç durumun mevcudiyeti söz konusudur. Bunlar (Skousen, 2004:6);

- Baskı/Güdü,
- Fırsat,
- Mantıklı Kılma/Rasyonalizasyondur.

Bu üç unsur daha çok hile üçgeni adıyla bilinmekte olup bu terim Donald R.Cressey ile ilişkilendirilmektedir. Ancak Donald R.Cressey'in çalışmalarında "hile üçgeni" terim olarak hiç ifade edilmemektedir. "Hile Üçgeni"ni bir terim olarak ortaya koyan kişi, ACFE'nin de kurucusu olan ve hile konusunda çok sayıda çalışmalar yapan Joseph T. Wells'dir (Tarhan Mengi, 2012:116).

Şekil 1: Hile Üçgeni (Ramos, 2003:28)

Baskı veya güdüler, yönetim veya diğer çalışanları hileli davranışta bulunma yönünde güdüleyen kârlılık hedeflemesi, performansa dayalı ücretlendirme gibi bazı teşvik ve/veya baskı unsurlarıdır (AICPA, 2002:SAS No.99: par. 07, 85). Bu baskı veya güdülerin varlığını ve derecesini belirlemek, hile riskinin değerlendirilmesinde denetçinin hedeflerinin bir parçasıdır (Karabınar ve Akyel, 2009:693). Baskı,

işletme çalışanları üzerinde, çalışanın borcu nedeniyle ölüm tehdidi alması gibi çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilir (Bozkurt, 2000:64).

Fırsat, hile üçgeninin en kritik unsurudur. Birçok işletme, çalışanlarına bilmeden ve şuursuzca hile yapabilmeleri için çeşitli imkânlar barındıran bir çalışma ortamı sunmaktadır. Bu ortamı meydana getiren en önemli faktör, çalışanların izlenmesi için yeterli kontrollerin bulunmamasıdır (Buckhoff, 2001:72). Bu itibarla etkin olmayan kontrol sistemleri, hile ve usulsüzlük yapılması için fırsat doğmasına yol açmaktadır (Erkan ve Arıcı, 2011:38). Örneğin, banka şubesinde gişe görevlisi olarak çalışan bir personelin gerçekleştirdiği bir işlemi iptal etmesi, daha yetkili bir personelin (operasyon yetkilisi ve yönetmeni gibi) sistem üzerinden onay vermesine bağlı olmalıdır. Bu durum şubede çapraz kontrol mekanizmasının etkin olarak çalışmasını sağlayacaktır. Bir işlemin iptalinin ikinci onaya bağlı olması risklerin engellenmesi açısından önemli bir avantaj sunsa da tek başına böyle bir sistem kurulması yeterli olmayacaktır. Aynı zamanda çalışanların gerçekleştirdikleri işlemleri, başkalarının şifrelerini kullanarak bizzat iptal etmelerinin önüne geçmek amacıyla, personel arasında şifrelerin gizliliğini sağlayacak bir iç kontrol kültürü ve sistemi kurulması da önemli bir gereklilik olarak değerlendirilmelidir.

Makul kılma veya rasyonalizasyon, çalışanların yaptıkları hilelere ahlaki olarak kabul edilebilir bir mazeret üretmeleri ve bu işlemlerin suç olmadığına inanmaları biçimindeki davranışlarıdır. Genellikle çalışanlar kendilerini haklı göstermek için: “Ben sadece ödünç olarak para alıyorum, mümkün olan en kısa sürede bunu yerine koyacağım”; “Bu firma ben olmasam dağılır bu yüzden ben bunu hak ediyorum”; “Bu işlem sebebiyle hiç kimse zarar görmeyecek”; “Eğer insanlar buna ne kadar ihtiyacım olduğunu bilselerdi bana hak verirlerdi” gibi saiklerle hareket ederler (Peterson ve Zikmund, 2004:30). Bu saikler, aslında suiistimalcinin, davranışları konusunda kendi kendini haklı çıkarmasını sağlayan iç diyalogudur. Fail, işverenin kendisine bu bedeli borçlu olduğu konusunda kendi kendini ikna eder (KPMG, 2009:15).

Bu üç unsurun bir araya gelmesi durumunda çalışma ortamı hileye çok müsait bir hale gelecektir. Diğer taraftan söz konusu unsurlardan birinin veya birkaçının olmaması hileyi ortadan kaldıracak veya olma ihtimalini azaltacaktır (Bozkurt, 2000:65).

4.3. Hilenin Ortaya Çıkarılması ve İç Denetçinin Rolü

Hilenin tespit edilmesinin zorluğu araştırmacıları farklı yöntemler geliştirmeye zorlamaktadır. Özellikle hilenin varlığını daha en baştan saptayabilmek ve zararını büyük boyutlara ulaşmadan önleyebilmek için hileyle mücadele amacıyla geliştirilmiş “proaktif metodlar” ciddi önem kazanmışlardır (Çatıkkaş ve Çalış, 2010:156). Hile denetiminde proaktif yaklaşımlar temelde tümevarım yöntemleri ve tümünden gelim yöntemleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Abdioğlu, 2007:122). Tümevarım yönteminde parçadan bütüne veya özelden genele ulaşılması amaçlanmaktadır (Çatıkkaş ve Çalış, 2010:147). Tümdengelim yaklaşımında ise hileleri belirleme ve ortaya çıkarma sürecinde veriler ve sonuçlar sürekli olarak değiştirilebilmekte ve alternatif sonuca ulaşana kadar süzgeçten geçirilebilmektedir (Abdioğlu, 2007:123).

Denetçiler, denetimlerini salt olarak işletmede yapılan her türlü hileye karşı planlamak zorunda değildir (Altıntaş, 2010:152). Fakat hileleri bulmak da denetim işinin bir parçası olup özellikle hilelerin yol açtığı zararların yüksek tutarlara ulaşması sonucunda denetçiler bu konuya daha fazla ilgi göstermeye başlamışlardır (Kiracı, 2005: 107). Denetçiler gerçekleştirdikleri denetim çalışmalarında baskı, fırsat ve haklı gösterme gibi risk faktörlerinin bulunup bulunmadığına ilişkin analizler ve değerlendirmeler yapmaktadırlar. Bu değerlendirmeler temelde denetçinin mesleki yargısına dayanarak gerçekleştirilmektedir (Tarhan Mengi, 2012:123). Risk odaklı denetim anlayışı çerçevesinde kontrol kültürünün zayıf olduğu iştirak ya da birimlerde yürütülen denetim faaliyetlerinde iç denetçiler incelemelerini olabildiğince geniş tutmalıdırlar. Çünkü böyle bir çalışma ortamının suiistimale oldukça açık olduğu aşikârdır.

Yönetimlerin hile ve yolsuzlukla mücadeleye yönelik kontrol sistemlerini oluşturma sorumluluğunu, sahip olduğu yetkinlik ve bağımsızlık temelinde objektif olarak üstlenebilecek birim iç denetimdir. Bu sebeple, iç denetçiler, üst yönetimden, yönetim kurulundan ve denetim komitesinden gelen taleplere (danışmanlık, güvence, gözetim ve araştırma, soruşturma) veya kendi denetimleri sonucunda ulaştığı bulgulara dayanarak kurumların hile ve yolsuzlukla mücadele sürecinde önemli bir rol üstlenirler (İSMMMO, 2015:39-40). İç denetçiler iç kontrol sisteminin tasarımı ve güncellemesini yaparak etkinliğinin sağlanmasında işletme yönetimlerine

kurmay olarak hizmet vermekte olduğu için işletme yöneticilerinden sonra en kapsamlı ve ayrıntılı iç kontrol bilgisine sahip durumdadır. Söz konusu konum ve kapsamlı bilgileri nedeniyle hata ve hilelerin tespitinde statüleri yasal güvenceye kavuşturulan iç denetçilere ek yetki ve sorumlulukların verilmesi başarı olasılığını arttıracaktır (Kandemir ve Kandemir, 2012:43). İç denetçiler, doğruluk, dürüstlük ve açıklığın temel olduğu bir kurum kültürü oluşturmanın hile ve yolsuzlukları önlemek için önemli bir adım olmasından dolayı üst yönetime danışmanlık yapmanın yanı sıra, kurumlarında eğitim ve bilgilendirme toplantıları düzenleyerek de yolsuzluğun önlenmesinde aktif görev alırlar (İSMMMO, 2015:40). Diğer taraftan iç denetçilerin görev yaptıkları birimlerde iletişim kanallarını açık tutmaları, birim çalışanlarından icra edilen iş ve işlemlerle ilgili çok değerli bilgiler alabilmelerine imkan tanıyacaktır. Böylece sistem üzerinden tek taraflı incelemeler yapılması sonucunda engellenebilecek riske kıyasla daha fazla riskin önüne geçilmesi mümkün olacaktır.

5. SENARYO ANALİZİ

Çalışmanın bu kısmında muhasebe hareketleri üzerinden tasarlanan olası bir zimmet senaryosu oluşturulmuştur. Zimmet senaryosunun kurgulanmasında ACL (Audit Command Language) programının nasıl kullanılacağı anlatılmıştır. Daha sonra bu senaryo üzerinden yapılması gereken incelemeler açıklanmıştır.

ACL bir soruşturma programı olup, verileri analiz etmek ve denetim raporları oluşturmak düşüncesiyle tasarlanmıştır. ACL soruşturma işini normal süresinin daha altında tamamlamak amacıyla üretilmiştir (Aktolun, 2008: 15).

ACL merkezi denetim faaliyetleri kapsamında kullanılan, denetim analiz ve sonuçlarının saklanması, güncellenmesine, paylaşılmasına ve tekrar kullanılmasına imkân tanıyan, güvenli ve merkezi bir ortamdır. Yapılan analizler daha az efor sarf edilerek tekrar kullanılabilir ve tasarlanabilir. Böylelikle denetçiler kendilerine daha fazla değer katan aktivitelere yoğunlaşabilir ve denetim kapsamını arttırabilir (www.komtas.com).

5.1. Muhasebe Hareketleri Üzerinden Tasarlanan Örnek Bir Zimmet Senaryosu

Bankacılık hizmetlerinin sunulmasında en önemli araç olan şubelerde, her gün yığın bir işlem trafiği yaşanmaktadır. Bu işlemlerin her birinin iç ve dış

mevzuata uygunluk açısından sırasıyla incelenmesi olanaklı değildir. Dolayısıyla risk esaslı denetim anlayışı çerçevesinde, söz konusu işlemlerin içinden, özel bir nitelik arz eden ve risklilik açısından öne çıkanların incelenmesi daha uygun olacaktır. Bu itibarla bankaların merkezden denetim ya da uzaktan denetim uygulamaları özelinde, belirli işlemler için bir takım senaryo analizleri geliştirilmektedir. Bahsi geçen senaryolar bu işlemlere özgülenmiş yazılımlar aracılığıyla – sıklıkla ACL (Audit Command Language) kullanılarak - bankada gerçekleşen işlemlerin üzerinde uygulanmaktadır. Söz konusu senaryo analizleri muhasebe hareketleri üzerinden yapılabileceği gibi bankaların kullandıkları değerlendirme (kredi rating sistemleri vb.) sistemlerinden çekilecek veriler üzerinden de yapılabilir. Muhasebe hareketleri üzerinden tasarlanan senaryolar;

- Faiz ödemelerine,
- Vadeli veya vadesiz hareketsiz (donuk) hesaplara,
- Kredi kullanımına,
- Döviz hesaplarına,
- ATM ve ana kasa hesabına ilişkin olabilir.

Örneğin, vadeli hesaplar üzerinde, ACL programına aşağıdaki şekilde komutlar girilerek bir zimmet senaryosu geliştirilebilir;

- Hesap internet bankacılığına bağlanmamış olsun,
- Uzun süre (3-6-9 ay) hareket görmemiş olsun,
- Hesaptan nakit çekilen yapılmış (NAKC) olsun,
- Belli bir süre sonra hesaba aynı tutarda nakit yatırılmış (NAKY) olsun,
- Nakit yatırılan yapıldığı gün hesaptan aynı tutarda nakit çekilen (NAKC) yapılmış olsun,
- Hesap üzerinde gerçekleştirilen nakit çekme ve nakit yatırma işlemlerinin tamamı aynı personele ait kullanıcı kodu ile gerçekleştirilmiş olsun.

Böyle bir senaryo, aynı personel kullanıcı kodu ile sırasıyla NAKC-NAKY-NAKC işlemleri gerçekleştirilen ve internet hesabı bağlı olmayan tüm hareketsiz vadeli hesapların saptanmasını sağlayacaktır.

Senaryo geliştirme sürecinde bir personel gibi düşünölmeye çalışılmalı ve söz konusu işlemlerin ortaya çıkmaması için bir personel olarak nasıl hareket edilmesi gerektiği kurgulanmalıdır. Yukarıda geliştirilen senaryonun arkasında yatan mantığın açıklanması, senaryo tasarlama sürecinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır;

- İnternet hesabı kullanan müşteriler hesaplarını düzenli olarak kontrol edecekleri için, olası bir tutar eksilmesini anında fark edebilecekler, aksine internet bankacılığı kullanan müşteriler sadece şubeden işlemlerini izleyebilecekleri için banka personeli bu tür müşteri hesaplarını tercih edecektir,
- Bir şube personelinin sık hareket gören bir hesaptan zimmet yapması halinde bu durum hesap sahibi tarafından hemen anlaşılacak ve usulsüzlük ortaya çıkacak, oysa personelin hareketsiz hesapları kullanması olayın hemen ortaya çıkmamasını sağlayacaktır,
- Personel hareketsiz vadeli hesaptan nakit çekilen işlemi (NAKC) yaparak parayı zimmetine geçirecektir,
- Hesabından zimmet yapılan müşteri hesap vadesi geldiğinde veya vade gelmeden şubeyi ziyaret ettiğinde, şube personeli daha önce zimmetine geçirdiği tutarı müşterinin fark etmemesi için hesaba fiktif (kaydi) olarak nakit yatırılan (NAKY) yapacaktır, böylece müşteri hesabını eksiksiz olarak görecektir ve yapılan işlemleri fark etmeyecektir,
- Söz konusu müşteri şubeden ayrıldıktan sonra, aynı gün içinde, banka personeli hesaba fiili olarak bir para yatırmadığı için ve bu nedenle akşam yapılacak kasa sayımında kasa eksliği vermemek adına, bahse konu hesaptan aynı tutarda fiktif nakit çekilen (NAKC) işlemi yapacak, böylece hesap ilk nakit çekilen haline dönecek, ancak müşterinin bu durumu fark etmesinin önüne geçilmiş olacaktır.
- Eğer ilk yapılan nakit çekilen işlemi bir zimmet eylemini amaçlıyor ise, ardından gerçekleşen nakit yatırılan ve nakit çekilen işlemleri de ilk işlemi tesis eden personel tarafından (aynı kullanıcı kodu) ifa edilecektir.

Diğer taraftan, bir banka müşterisinin vadeli hesabından kendi iradesiyle sırasıyla NAKC-NAKY-NAKC işlemleri yapması anlaşılır olmaktan uzaktır. Şöyle ki; bir hesap sahibi hesabından istediği zaman para çekebilir (NAKC), çektiği parayı daha sonra tekrar yatırabilir (NAKY) ancak nakit yatırma işlemini yaptığı gün aynı tutarda hesaptan nakit çekilen (NAKC) yapma ihtimali çok zayıftır. Söz konusu işlemlerin dizilişi müşteri açısından da anlamlı olmadığı için şüpheli bir görüntü arz etmektedir.

Bu işlemler örnek muhasebe kayıtları üzerinden sırasıyla (NAKC-NAKY-NAKC) aşağıda gösterilmiştir;

310 Tasarruf Mevduatı	10.000		
		010 Kasa	10.000
İşlem Tarihi: 20.05.2014 ; Kullanıcı Kodu: ZXYN4 ; Hesap Numarası: 10500234			
010 Kasa	10.000		
		310 Tasarruf evduatı	10.000
İşlem Tarihi: 30.08.2014 ; Kullanıcı Kodu: ZXYN4 ; Hesap Numarası: 10500234			
310 Tasarruf Mevduatı	10.000		
		010 Kasa	10.000
İşlem Tarihi: 30.08.2014 ; Kullanıcı Kodu: ZXYN4 ; Hesap Numarası: 10500234			

Söz konusu işlemlerin raporlanması halinde elde edilecek tablo da aşağıdaki şekilde olacaktır;

Tablo 1: Muhasebe İşlemleri Raporu

Şube No	Hesap Numarası	İşlem Tarihi ve Saati	İşlem Mahiyeti	İşlem Tutarı	Kullanıcı Kodu
120	10500234	20.05.2014-16:45:40	NAKC	10.000	ZXYN4
120	10500234	30.08.2014-10:35:27	NAKY	10.000	ZXYN4
120	10500234	30.08.2014-11:20:55	NAKC	10.000	ZXYN4

Raporda yer alan kayıtlar;

- 120 kodlu banka şubesinde, 10500234 numaralı hesapta ZXYN4 kullanıcı koduna sahip personel tarafından sırasıyla NAKC-NAKY-NAKC işlemleri yapıldığını,
- Bu işlemlerin tümünün tutarlarının aynı olduğunu,
- 30.08.2014 tarihinde, daha önce (20.05.2014 tarihinde) hesaptan çekilen 10.000 TL'nin geri yatırıldığı, aynı gün yaklaşık 1 saat sonra söz konusu 10.000 TL'nin tekrar hesaptan çekildiğini göstermektedir.

5.2. Zimmet Şüphesine Yönelik Gerekli İncelemeler

Uzaktan denetim programına gerekli komutların girilmesiyle elde edilen kayıtlar üzerinde müşteri imzası temelinde aşağıdaki incelemeler yapılacaktır:

- Eğer dekontlar üzerinde müşteri imzası bulunmuyorsa, bu durumda işlemlerin müşteri tarafından yapılmadığı, söz konusu işlemlerin zimmet özelliği taşıdığı kanaatine ulaşılabilecek ve söz konusu personelin ifadesi alınarak diğer işlemleri de ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Personel suçunu itiraf ederse el yazısı ile bir itirafname alınarak soruşturma derinleştirilecektir.
- Eğer dekontların üzerinde imza bulunuyorsa, söz konusu imzaların müşteriye ait olup olmadığı kontrol edilecektir. Eğer imzaların müşteriye ait olmadığına kanaat getirilirse, müşteri ile işlemleri kendisinin yapıp yapmadığı konusunda bir görüşme yapılacaktır. Eğer müşteri işlemleri kendisinin yapmadığını beyan ederse, personelin ifadesine başvurulacak ve işlemin gerçek mahiyeti ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Personel suçunu itiraf ederse el yazısı ile bir itirafname alınarak soruşturma derinleştirilecektir.
- Dekontlarda müşterinin imzası bulunsa dahi, eğer işlemi yapan personel şüpheli davranışlar sergilemekte ise, bu durumda söz konusu işlemlere ilişkin dekontların daha önce boş bir şekilde imzalatılmış olabileceğinden hareketle, müşteri ile söz konusu işlemlerin kendisi tarafından yapıp yapılmadığına istinaden bir görüşme yapılacaktır. Eğer müşteri işlemleri kendisinin yapmadığını

beyan ederse, yine personelin ifadesine başvurulacak ve işlemin gerçek mahiyeti ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Personelin masasında başka müşterilere ait boş imzalı dekontlar bulunursa, bu husus personel üzerindeki şüpheliyi artıracaktır. Personel suçunu itiraf ederse el yazısı ile bir itirafname alınarak soruşturma derinleştirilecektir.

- Eğer dekontların üzerindeki imzaların müşteriye ait olup olmadığı konusunda tereddüt yaşanırsa, söz konusu dekontlar kriminolojik incelemeye gönderilecektir. Buradan gelecek sonuca göre incelemeler şekillendirilecektir.

6. SONUÇ

Bankaların iş süreçlerinde müşteri güveninin tesis edilmesi faaliyetlerin devamlılığı açısından yüksek derecede önem arz etmektedir. Müşteri güveninin sağlanmasının en temel yolu da, kurumsallığın çok önemli bir ölçüsü olarak değerlendirilen etkin ve verimli bir iç kontrol ve iç denetim sistemine sahip olmaktan geçmektedir. Bankalarda iç sistemler olarak ifade edilen iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin sağlamlığı, müşterilerin banka ile olan ilişkisinin devamlılığında en önemli etkidir. Bu itibarla sağlam bir iç sistemler zincirine sahip olan bankaların müşteriler nezdinde güvenilirlikleri artacak ve bu da müşteri sadakatini sağlayacaktır. Müşteri güvenini yüksek seviyelere taşıyabilen bir finans sistemi ülkenin genel ekonomik yapısına da pozitif yönde bir katkı sunacaktır.

Müşterilerin bankalardan en temel beklentilerinden birisi, emanet olarak yatırdıkları mevduatların sağlıklı bir şekilde muhafaza edilmesidir. Bankalar müşterilerin bu beklentilerini karşılamak için denetimde sürekliliği sağlayacak uygulamalar gerçekleştirmektedir. Bu uygulamalardan en önemlisi, hileleri daha yaşanmadan engelleyecek veya yaşanır yaşanmaz tespit edecek mekanizmalardan birisi olan "Bilgi Teknolojileri Destekli Denetim"dir. "Sürekli Denetim", "Merkezden Denetim" veya "Uzaktan Denetim" adı da verilen bu denetim tekniğinde, banka bilgi havuzunda bulunan veriler üzerinden belli senaryo analizleri geliştirilerek riskli durumlar tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu yöntem, işlem hacminin çok yoğunlaştığı ve dolayısıyla bütün işlemlerin incelenmesinin mümkün olmadığı bankacılık sektöründe risk odaklı bir denetim yapılmasını mümkün kılmaktadır. Bankalar bilgi teknolojileri

destekli denetim uygulamaları sayesinde, muhtemel zimmet vakalarının önüne geçerek olası banka ve müşteri zararlarını minimize edebilmektedir.

Özel olarak tasarlanan uzaktan denetim yazılımları kullanılarak (ACL gibi) zimmet vakaları tespit edilebilmektedir. Bunun için söz konusu programa, içerisinde belli bir mantık barındıran muhasebe hareketlerine ilişkin komutlar girilmekte ve belirlenen veri havuzu üzerinde bu program çalıştırılmaktadır. Böylece istenen özellikleri barındıran tüm işlemler saptanmaktadır. Söz konusu işlemlere ilişkin gerekli

incelemeler yapılarak kayıtların gerçek mahiyeti ortaya çıkarılmaktadır.

Bankacılık sektöründe işlem yoğunluğunun her geçen gün daha da artması uzaktan denetim uygulamalarına daha fazla ihtiyaç duyulmasına sebep olmaktadır. "Bilgi Teknolojileri Destekli Denetim" faaliyetlerinde ileri bir seviyeye ulaşan bankalar, hile işlemlerinin önüne geçilmesi, olası zararların önlenmesi ve buna bağlı olarak müşteri güveninin tesis edilmesine ilişkin olarak önemli bir rekabet avantajı yakalayacaktır.

KAYNAKÇA

4389 sayılı Bankalar Kanunu (1999, 18 Haziran), Resmi Gazete Sayısı: 23734.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu (2005, 1 Kasım), Resmi Gazete Sayısı: 25983.

Abdioğlu, Hasan (2007), "Hilelerin Önlemesi ve Ortaya Çıkarılmasına Yönelik Proaktif Yaklaşımlar", Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Sayı:22, 119-137.

Aktolun, Oktay (2008), "Bilgisayar Destekli Denetim Teknikleri (CAATs) ile Faaliyet Denetimi, <http://www.denetimnet.net> (12.02.2016).

Albrecht, Steve W., Albrecht, Chad O., Albrecht, Conan C. ve Zimbelman Mark F., (2012), Fraud Examination. USA: South-Western, Cengage Learning.

Altıntaş, Nergis N. (2010), "Denetimde Hata Ve Hile", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 151-161.

American Institute of CPAs (AICPA) (2002), "SAS No.99 Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit (AU 316)", New York.

Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) (2014), "Report To The Nations On Occupational Fraud and Abuse 2014 Global Fraud Study", USA.

Bierstaker, J. L., Burnaby, P. ve Thibodeau, J. (2001), "The Impact of Information Technology on the Audit Process: An Assessment of the State of the Art and Implications for the Future", Managerial Auditing Journal, 16(3), 159-164.

Bozkurt, Nejat (2000), "İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileleri Doğuran Nedenler", Yaklaşım Dergisi, Sayı: 92, 63-68.

Bozkurt, Nejat (2011), "İşletmelerin Kara Deliği Hile: Çalışan Hileleri", 2.Basım, İstanbul: Alfa Yayınları.

Buckhoff, Thomas (2001), "Employee Fraud: Perpetrators and Their Motivations", The CPA Journal, 28, 72.

Coderre, D. (2008), "Internal Audit: Efficiency Through Automation", John Wiley & Sons, New Jersey, USA.

Çatıkkaş, Ö. ve Yurtsever, G. (2009), "Bankacılık Sektöründe Bilgisayar Destekli Denetim", Vergi Sorunları Dergisi, 251, 1-18.

Çatıkkaş, Özgür ve Çalış, Yıldırım Ercan, (2010), "Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar", Muhasebe ve Finansman Dergisi, 45, 146-156.

Emir, Murat (2008), "Hile Denetimi", Mali Çözüm Dergisi, 86, 109-121.

Ergün, Güneş Okuyucu (2007), "Türk Ceza Hukuku'nda Zimmet Suçu", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.

Erişen, Muhammet (2011), "Bankacılık Zimmeti", Sayıştay Dergisi, 83, 97-123.

Erkan, M. ve Demirel Arıcı, N. (2011), "Hata ve Hile Denetimi: Sermaye Piyasası Kurulu'na Kayıtlı Halka Açık Şirketlere İlişkin Düzenlemeler", Muhasebe ve Denetime Bakış, Sayı: 33, Ocak 2011, s.29-43.

Ertaş, F. C. ve Güven, P. (2008), "Bilgi Teknolojilerinin Denetim Sürecine Etkileri", Muhasebe Ve Finansman Dergisi, (37), 50-59.

Gülşen, Taner (2011), "Zimmet Suçu", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Güngör, Devrim (2009), "5411 Sayılı Bankacılık Kanununda Zimmet Suçu", Ankara Barosu Dergisi, 67 (4), 23-29.

Gürses, Davut (2009), "Bankacılık Kanunu'na Göre Zimmet Suçu", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Haznedar, Murat (2007), "Bankacılık Zimmeti Suçu", Legal Hukuk Dergisi, 5 (52), 1169-1188

<http://www.komtas.com/teknolojiler/10/acl-auditexchange> (12.02.2016).

İnceoğlu, Asuman Aytekin (2006), "Bankacılık Kanununda Yer Alan Suçlar", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (İSMMMO) (2015), "İç Denetime Genel Bir Bakış", e-kitap (Sayı:76).

Kaban, İsmail (2014), "İç Sistemler Çerçevesinde Bankalarda İç Kontrol ve İç Denetim İlişkisi ve Bir Uygulama", Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat.

Kandemir, Canol ve Kandemir, Şenol (2012), "Muhasebe Hilelerinin Önlenmesi ve Ortaya Çıkarılmasında Kullanılan Geleneksel Araç ve Yöntemler", Mali Çözüm Dergisi, 113, 39-77.

Karabınar, Selahattin ve Akyel, Nermin (2009), "Hileler ve Muhasebe Denetimindeki Yeri", I. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi, 691-704, Priştine.

Karamustafa, Cemal (2013), "Hile Vakalarının Önlenmesi ve Tespit Edilmesi Üzerine Bir İnceleme", TMSF Çatı Dergisi, 8 (34), 28-32.

Karausta, Taner (2013), "Mesleki Hile Adli Denetim ve Türkiye'de Adli Denetim Mesleğinin Gerekliliği Üzerine Bir Araştırma", Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Antalya.

Kıracı, Murat (2005), "Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetimin Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma", Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 14, 103-126.

KPMG (2009), "Yöneticilerin Bakış Açısı ile Türkiye'de Suiistimal: Riskler, Etkiler ve Alınması Gereken Dersler", İstanbul.

Memiş, M. Ü. ve Tüm, K. (2011), "Sürekli Denetim Süreci ve İç Denetim İle İlişkisi", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 37, 145-162.

Mercan, N., Altınay, A. ve Aksanyar, Y. (2012), "Whistleblowing (Bilgi İfşası, İhbar) ve Yolsuzlukla Mücadelede İç Denetimin Değişen ve Gelişen Rolü", Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 4(2), 167-176.

O'Gara, John D. (2004), "Corporate Fraud Case Studies in Detection and Prevention", New Jersey: John Wiley & Sons Inc., Hoboken.

Peterson, K. Bonita ve Zikmund Paul. E. (2004), "10 Truths You Need to Know About Fraud", Strategic Finance, 29-34.

PricewaterhouseCoopers (PWC). (2012), "5 Dakika'da Zimmet Suçu", İstanbul.

Ramos, Michael (2003), "Auditor's Responsibility For Fraud Detection", Journal of Accountancy, 195, 28-35.

Rezaee, Z., Sharbatoghlie, A., Elam, R. ve McMickle, P. L. (2002), "Continuous Auditing: Building Automated Auditing Capability", Auditing, 21(1), 147-163.

Skousen, Christopher J. (2004), "An Empirical Investigation of the Relevance and Predictive Ability of the SAS 99 Fraud Risk Factors", Doctor of Philosophy, Oklahoma State University, UMI Dissertation Services.

Tarhan Mengi, B. (2012), "Hile Denetiminde Yetkinliklerin Değerlendirilmesi - Hile Karosu", Mali Çözüm Dergisi, 114, 113-128.

TDK (2015), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56bee6b5bc12e4.71004581 (13.02.2016)

TDK (2015), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=Z%C4%B0MMET, (15.01.2015).

Uzun, A. K. (1999), "Organizasyonlarda İç Denetim Fonksiyonu ve Önemi", Active Bankacılık ve Finans Dergisi, 1(6), 1-4.

Uzun, A. K. (2002), "Muhaberat Teftişinden e-posta Denetimine", TİDE İç Denetim Dergisi, 5, 37-38.

Wells, Joseph T. (2013), "Corporate Fraud Handbook: Prevention and Detection", New Jersey: John Wiley & Sons Inc., Hoboken.